

בענין איזה קודם כבוד אביו או כבוד רבו

גיל סטודנט

קראתי מעשה שכאשר גדול אחד היה נער נבחן להכנס לשיבה יחד עם בחורים אחרים שכל אי מהם למד מסכת אחרת. ושאל הבוחן את בחור אי אם יכול להביא ראיה ממסכת קידושין אם כבוד אביו קודם לכבוד רבו או להיפך. הבחור לא היה יכול לענות אבל המעותד להיות גדול ענה ממסי' בבא מציעא (ולכאורה מהמשנה שם לג ע"א). ועלו בלבי כמה פלפולים להביא ראיה דוקא ממסי' קידושין להשיב על השאלה איזה מהם קודם כבוד אביו או כבוד רבו. ואע"פ שכמה מהפלפולים יותר ראויים לפורים ראיתי לכלול אותם כאן להנאת הקורא.

א) הנה מפשטות הדברים היה נראה להשיב מקדושין לא ע"א אבא אומר השקיני מים ואמא אומרת השקיני מים איזה מהם קודם א"ל הנה כבוד אמך ועשה כבוד אביך שאתה ואמך חייבים בכבוד אביך ע"כ. וה"ה בנדון דידן שהבן והאב שניהם חייבים בכבוד הרב שהוא תלמיד חכם ולפיכך הרב קודם. וכן מבואר ממה דאיתא שם לב ע"א אבא אומר השקיני מים ומצוה לעשות מניח אני כבוד אבא ועושה את המצוה שאני ואבא חייבים במצוה ע"כ. והרי כאן שניהם האב והבן חייבים במצוה כבוד תלמידי חכמים.

ב) ונראה עוד להשיב להיפך ממה דאיתא שם לג ע"ב איבעיא להו בנו והוא רבו מהו שיעמוד אביו מפניו ומסקינן דרי יהושע בן לוי ה"ק אני איני כדאי לעמוד מפני בני ואפילו הוא רבאי דהא אנא אבוב וכו' ע"כ. הרי שאין האב צריך לעמוד מפני בנו רבו ומוכח שאביו קודם. אלא שבאמת אינו דומה לנ"ד דהכא מונח לפניו חיוב כבוד אביו וחיוב כבוד רבו וצריך לקיים אי ולהניח את האחר והתם אין שם ב' חיובים הסותרים זה את זה שהרי האב יכול לקום מפני בנו רבו והבן יכול לקום מפני אביו ואפשר שפיר לקיים שניהם. אלא כל הדין התם הוא שאין זה כבודו של הבן הרב שאביו יעמוד מפניו.

ג) ועוד דאיתא שם לא ע"ב ת"ר איזהו מורא ואיזהו כבוד מורא לא עומד עומד במקומו ולא יושב במקומו ולא סותר את דבריו ולא מכריעו וכו' ופרש"י ולא מכריעו - אם היה אביו וחכם אחר חלוקין בדבר הלכה לא יאמר נראים דברי פלוני עכ"ל. הלא מפורש שכבוד אב קודם לכבוד ת"ח אלא דאפשר לומר דשאני רבו מסתם תלמיד חכם.

ד) איתא שם לב ע"א אמר רב חסדא האב שמחל על כבודו כבודו מחול הרב שמחל על כבודו אין כבודו מחול ורב יוסף אמר אפילו הרב שמחל על כבודו כבודו מחול וכו' ע"כ. הנה בבאור המח' בין רב חסדא לרב יוסף אם רב יכול למחול על כבודו י"ל שנחלקו על מה חייבים לכבוד. לפי רב יוסף הכבוד מפני הגברא של הרב שזכה ע"י יגיעה ועמלה למדרגות גבוהות בתורה ובקדושה ולפיכך חייבים לכבודו ולפי רב חסדא הכבוד אינו לרב אלא לחפצא של תורה שהרב הוא שלוחא דרחמנא והתורה הכרוכה בפיו ובכל גופו היא הראויה לכבוד ולא הרב בעצמו שהוא רק כלי ואוצר לתורה. א"כ לפי רב יוסף שהכבוד הוא לרב אפשר לומר שהרב הוא הבעל של הכבוד ויכול למחלו אבל לפי רב חסדא שהכבוד הוא לתורה אין לרב זכות למחול לכבודה של תורה.

אלא דעיי"ש בע"ב במעשה דרב פפא דמסקינן שאפילו אם הרב מחל על כבודו אפ"ה הידור מיעבד ליה בעו כלומר שאפילו למ"ד שהרב שמחל על כבודו כבודו מחול אפ"ה אינו יכול למחלו לגמרי. א"כ צ"ל שלרב יוסף יש ב' דינים בכבוד הרב הא' הוא הנהגת כבוד לגברא כמו שמכבדים אב ונשיא ומלך ע"פ כל דיני כבוד. ויש ענין אחר שהוא כבוד לחפצא של תורה שבו שאינו דומה לשאר דיני כבוד וסגי בהידור ואת דין זה אינו יכול למחול.

ובכדי למעט במחלוקת י"ל שבין לרב חסדא בין לרב יוסף יש ב' דינים של כבוד ברב - כבוד לגברא וכבוד לחפצא של תורה. ולשניהם הרב יכול למחול על כבודו אבל לא על כבודה של תורה. אלא דלפי רב חסדא כבוד התורה דומה לשאר דיני כבוד ולפיכך אפילו אם הרב מחל על כבודו עדיין צריכים לנהוג בו בכבוד ולפי רב יוסף שאני כבוד התורה משאר דיני כבוד וברב שמחל על כבודו סגי בהידור ואת דין זה בחידושי הגר"ח - סטענסיל בשם הגר"ז.

מכל הנ"ל נראה שלכ"ע יש בכבוד הרב ג"כ כבוד התורה שאינו ניתן למחילה משא"כ בכבוד אב וא"כ כבוד הרב קודם.

ה) ונראה עוד לומר שאפשר להסביר את עצם הכבוד ב' דרכים - או שהנהגת כבוד הוא הגבהה את האחר לגבי עצמו שאין ראוי לו לשבת במקומו של איש גדול כמוהו שהוא בדרגה כ"כ למעלה או בהשפלת עצמו שהוא נחשב כאפס לנגדו ואינו נכון שאיש דל כמוהו ישב במקומו של האחר. וי"ל שזוה חלוקה כבוד האב מכבוד הרב שהבן אינו אפס לנגד האב אלא שמחויב להכיר לו טובה על שהכניסו לעולם ולפיכך מגביה אותו כדי לשלם חובו. אבל התלמיד לגבי הרב הוא כאין נדמה והתורה נקנית ע"י ענוה ושפלות. ובאמת כמו שביארנו לעיל יש ב' ענינים של כבוד לגבי הרב שהתלמיד ג"כ חייב להכיר טובה לרב על שמביאו לחיי העוה"ב. ועפ"ז יש לבאר מה שהבאנו לעיל שהאב שמחל על כבודו כבודו מחול כי האב מוחל על הגבהתו וזה ניתן לו למחילה. אבל הרב שמחל על כבודו אין כבודו מחול למר כדאית ליה ולמר כדאית ליה שהרב יכול למחול על הגבהתו אבל אינו יכול למחול על שפלותו של התלמיד שזה אינו בחלקו של הרב.

וע"פ הנ"ל י"ל שהבן חייב להגביה את אביו ואת רבו ואם מקדים רבו אין זה גורע מהגבהת אביו וכן אם מקדים רבו אין זה גורע מהגבהת אביו. אבל התלמיד ג"כ חייב להשפיל את עצמו לגבי רבו ואם הוא מקדים אביו שהוא אינו שפל לנגדו א"כ זה גורע משפלותו לגבי הרב. ולפיכך כבוד הרב צריך להיות קודם לכבוד האב.

ו) והיה נראה עוד לומר שחובת כבוד או"א תלויה בתנאי שבידו לעשות ואם או"א לו לעשות אינו מחויב כמבואר שם ל ע"ב מה ת"ל איש איש סיפק בידו לעשות אשה אין סיפק בידה לעשות מפני שרשות אחרים עליה ע"כ. ותמיה גדולה היא שבאיו מצוה אחרת מצינו שהאשה פטורה מפני שרשות בעלה עליה. וכן לקמן לב ע"א מסקינן שמכבדו משל בן ועיי"ש בתוד"ה רב יהודה שאבידתו של בן קודמת לכבוד או"א. אלא ע"כ שרק חייב בכבוד או"א אם אינו מפסיד בזה בין הפסד ממוון בין הפסד מצוה. וכן מבואר ממה שהבאנו לעיל מלב ע"א שאם מצוה לעשות מניח את כבוד אב ועושה את המצוה. וא"כ בני"ד שיש לו מצוה אחרת דהיינו כבוד רבו שהוא כבוד התורה אינו מחויב בכבוד אביו. ובמלים אחרות כבוד הרב וכן כל מצוה שבתורה קודם לכבוד או"א.

ז) וי"ל בדרך אחרת דהנה החיוב של כבוד אב באמת בא מספק שהיאך ידעין שזהו אביו אלא שאמרינן רוב בעילות אחר הבעל (חולין יא ע"ב) והבן חייב משום רוב. וכן כבוד רבו בא מספק דאיתא בקדושין לב ע"א ת"ר מפני שיבה תקום יכול אפילו מפני זקן אשמאי ת"ל זקן ע"כ וא"כ על כל תלמיד חכם יש ספק שמא חטא ואם חטא אין חיוב לכבדו. אלא שיש לרבו חזקת כשרות שלא חטא. המורס מכל הנ"ל הבן חייב בכבוד אביו משום רוב ובכבוד רבו משום חזקה ואיתא בקדושין פ ע"א רובא וחזקה רובא עדיף. לפיכך כבוד אביו שהוא משום רוב עדיף מכבוד רבו שהוא משום חזקה.

ח) ועוד י"ל שהאב חייב לחנך את בנו במעשי המצוות כמבואר בכמה מקומות ואע"פ שחייב ג"כ ללמד את בנו תורה כמבואר בקדושין כט ע"א הלא הוא עושה שליח ע"י שכירתו רב ללמד תורה לבנו. א"כ האב מלמד לבנו מעשה והרב מלמד לו תורה ואיתא שם מ ע"א נענו כולם ואמרו תלמוד גדול שהתלמוד מביא לידי מעשה ע"כ. הרי מסקנא דמלתא שתלמוד גדול וא"כ הרב המלמד תלמוד גדול מהאב המלמד מעשה.

ט) וכעין זה עיין שם מ ע"א מחשבה טובה [הקב"ה] מצרפה למעשה ויש לפרשו כעין תענית כז ע"ב אמר לו [הקב"ה לאברהם] כבר תקנתי להם סדר קרבנות בזמן שקוראין בהן לפני מעלה אני עליהם כאילו הקריבום לפני וכי' כלומר שהלומד תורת הקרבנות נחשב כאילו הקריב. והה"נ בכל המצוות שרוצים לעשותם ולומדים הלכותם הקב"ה מעלה עליהם כאילו עשו אותם. וכן באבות פ"ב מ"ג ואתם מעלה אני עליכם כאילו עשיתם עיי"ש בפ"י הרמב"ם ובפ"י הגר"א. וא"כ הרב המלמד תורה מחנך הבן לכל המצוות שבתורה בודאי עדיף מהאב המחנך את הבן רק לכמה מצוות.

י) ועוד כמבואר לעיל שהרב הוא שלוחו של האב וקיי"ל בקדושין מא ע"א שלוחו של אדם כמותו א"כ כשמכבד רבו מכבד ג"כ אביו שהרי רבו הוא שלוחו של אביו. אבל אם מכבד רק אביו אינו מכבד רבו. א"כ בודאי טובים השנים מן האחד וכבוד רבו קודם לכבוד אביו שע"י כבוד רבו מקיים ג"כ כבוד אביו.

יא) עוד י"ל ע"פ מה דאיתא שם לג ע"ב חכם עובר עומד מלפניו ד' אמות וכו'. הנה כבר ביארנו שכבודו של ת"ח הוא כבודה של תורה ואע"כ צריכים לכבדו רק כשהוא, דהיינו הת"ח שהוא התורה, בתוך ד' אמות. אבל לגבי אביו לא מצינו את זה ואדרבה מבואר שם ל ע"ב שכבוד או"א הוא כבוד השכינה וז"ל ת"ר שלשה שותפין הן באדם הקב"ה ואביו ואמו ובזמן שאדם מכבד את אביו ואת אמו אמר הקב"ה מעלה אני עליהם כאילו דרתי ביניהם וכבדוני ע"כ. ומבואר בסוכה ה ע"א שאין השכינה יורדת למטה מ"י טפחים. נמצא שכבוד הרב הוא אפילו בריחוק ד' אמות לתורה וכבוד או"א הוא רק בקירוב י" טפחים לשכינה וא"כ כבוד הרב עדיף וקודם לכבוד האב.